

הקדמת המחבר

אמר המחבר. תהלה לאלהי עולם אשר ברא את האדם ולמדו ההגיון והדבר, והורו בו להורות באלהותו ולהשמיע אחרותו, והראוהו דרך הטובה ופדעוהו מדרך הרעה, ויחד הלשון העבריה מבין הלשונות בחר שאח ומעלה יתרה, ונתן בה תורתו הקדושה, ובאר בה מצותיו הטהורות. אהללנו תהלה נשיג בה רצונו ותקרבנו אליו ותגיענו אל רחמיו; ואחרי כן אומר, כי בעבור אשר היחה מלאכת חכמת הלשון כלי לכל נדרש ומכוא אל כל נחקר, היחה היגיעה לגעת אל תכליתה ולעמוד על כל עניניה, והחפץ לכא עד קצה, ולדעת השלם ממנה ואשר איננו שלם, והמלא והחסר, והלשון האמתי ולשון ההעברה, והנוהג והזר וזולת זה מתמורוניה חובה ודבר צרף; כי בעמוד על זה תהיה העמידה על כל הענינים הנחקרים, וכפי אשר מצאנו מן הקצר והחסרון יהיה חסר הבנת הנחקר בה וקצר דעת הנדרש. ועוד כי בעבור שהיה גמול הבורא יתעלה המוכיב בכל אשר יקנהו האדם בעולמו, והנכבד בכל אשר יעחרהו לאחריחו, וההגעה אליו לא תשלם כי אם בעמוד על הכתוב בספרי הנבואה וקיום מצותם והזהרותם, ולא יחכן לעמוד על הכתוב בספרים האלה כי אם בחכמת הלשון, היחה חובת יגיעה האדם בחקון החכמה הזאת והתחזקו להשיגה ולהטיבה ולדקדק עניניה ולדעת עלילות מלותיה חובה גדולה יותר, והצרך אליה חזק מאד כפי יקרת מעלה הנדרש וגדלת ערך הנחקר, וכפי אשר התקים בנפשוהו והתברר בדעותיו מרוממות נותנם וגדלתו יתעלה ויתרומם. ובכל עת היו גדולי רבותינו ז"ל משתדלים בענין הזה ומוהירים עליו ומצוים להחעסק בו, כאמרם במה שחיבים בו האבות לבניהם „יודע לדבר אביו חייב ללמדו שמע ותורה צוה לנו ולשון הקדש“¹). והראיה על שהבנת ספרי הנבואה לקיום התורה כמשפט לא תהיה כי אם בהבנת חכמת הלשון היטב והגעת התכלית מן הבאור עם מה שיעיר בו השכל מזה, הוא מה שאמרו רבותינו ז"ל (עירונין כ"ג) בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקימה תורתם בידם בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקימה תורתם בידם, ונאמר עוד (סע) בבני יהודה, שאנחנו אנשי הארצות האלה מהם ואנחנו חייבים ללכת בדרכיהם וללמוד ממעשיהם, מתוך שהקפידו על לשונם ומתנחי להו סימני נתקימה תורתם בידם. ואמרם ומתנחי להו סימני רצו בו קביעת הדקדוק והודעת העלות. וענין ההקפדה הגה היא השמירה והזהירות כמו שאמרו (סוף נ"ק) חנו רבנן מפסקי אילנות מפסקי גפנים מנקפי הגא מנקשי זרעים ועודרי ירקוח בומן שבעל הביח מקפיד עליהן הרי זה של בעל הבית²). ומה יקרה חכמה תהיה זאת תועלתה,

¹ כ"כ בתוספתא תניגה פ"א, וכמוכה מ"ב חמר בנוסחתנו „ולשון הקדש“.
² סחכס המתתס דלג מה דנר אחד מה אנטלא דדברי המחבר כלשון ערבי וז"ל „ונתקום אחר אמרו (כ"ג ע"ה) אמר רב יהודה אמר רב בני חבורה כעקפידים זה על זה עונרין עזוס מדה ועזוס מנין טזוס לוויין ופורעין כ"ג וכדברי כ"ה ומזוס ריבית; כלומר חס בני חבורה כעקפידין עזענין זה את זה כעטודה לפעמים אטאחד נותן

ומסחר יהיה זה שכרו, כי המזכרו ואיננו קונהו מפסיד במכורתו ומונה בסחורתו, האלהים יצילנו מכה וראיתי את העם אשר אנחנו עומדים ביניהם מתחזקים להגיע אל חכלית הכמת לשונם כאשר זכרנו, ממה שמחייב אותה העין וגזרת בו האמת; אבל אנשי לשוננו ברורנו זה כבר השליכו החכמה הזאת אחרי גיהם ושמו הענין הוה מחוץ לאזניהם והקלו בו ויחשבוהו מותר שאין צרך לו ודבר אין ראוי לפנות אליו ונשארו ערומים מהמורותיו ורקים מיפיו והתנצלו עריו וחליו, עד אשר כל אחד מהם כוטה כחפצו ומרכר כרצונו, אינם משגיחים אל זה ולא מקפידים עליו כאלו אין ללשון סדר לשוב אליו ולא גבול לעמוד עריו; רצו מן הלשון מה שהוא קל עליהם מענינו והספיק להם ממנו הדבר הקרוב אליהם לקחתו ולדרשו, אין מרדקים בשרשיו ולא נוהרים בענפיו, ויש להם בלשון נאצות נמאסות ואמרות נתעבות. ואשר הקל מהם בחכמה הזאת יוהר, ובוה לענין הוה, הניטס מהם אל מעט מחכמת החלמוד בעבור גאותם כמוער אשר יבינו ממנו, עד אשר הגיעני על אחד מגדוליהם שהוא אומר על הכמת הלשון שהוא דבר שאין לו טעם, והעסק בה אין בו הועלת ולא הנאה ובעליהם יגעו לריק, ורורשה עמל לכלי פרי שישיג ממנה. והקלו זה על נפשם בעבור שהם לומדים מה שלומדים מן החלמוד מוטעה וגורסים מה שגורסים ממנו מסלף, והם אינם מרגישים, בעבור שנעדרה מהם הקבלה ולא למרוהו מאנשי ההוראה; וכבר גרם זה לרכם להקל גם בן במסרת המקרא וההפרש אשר בין הקמץ והפתח ומלעיל ומלרע, אבל חכמת השמש והדבור היא להם מן הרברים אשר מנחשים בהם וכמעט שלא ישימוה מן האפיקורסות. ולא בן ירענו גדולי גאוני החלמוד לפנים, כי הנה רבנו סעריה גאון ז"ל היה משתדל ומגיע אל התכלה אשר היה יכול להגיע אליה ומשים מגמתו לעומת הענין אשר יוכל להשיגו בכאור הלשון והצעת שרשיו והודעת תולדותיו כרכים מחכוריו מה שהוא מיוחד לענין הוה כספרו הידוע בספר הבמת הלשון ומה שאיננו מיוחד לו. והנה רבנו שמואל בן חפני ראש הישיבה ז"ל מוהיר על הענין הוה הזורה גדולה ומביא עדים בשבח אנשי הצחות והמחירים בחכמת הלשון והמכירים עלילותיו והמבינים מחלקותיו ואפני שמושיו ממה שאמר החכם¹ (חיונ ל"ג ג') ישר לבי אמרי ורעת שפתי ברור מללו, וממה שאמר הנביא (ישעיה כ' ד') ה' אלהים נתן לי לשון למורים לדעת לעות את יעף דבר, ומאמר עוד (זס מ"ט ב') וישם פי כחרב חדה, ומרברי החכם (תהלים מ"ה ב') לשוני עט סופר מדור, וממה שאמר הנביא (ישעיה ל"ג ד') ולשון עלגים המהר לדבר צחות, ומגנה המרפים יריהם מן הענין הוה ומרמה אותם למי שנאמר עליהם (נחמיה י"ג כ"ד) ובניהם חצי מדבר אשרודית ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם, ומחרפם כארמיים אשר ספר עליהם שלא רצו להניח לשונם, והם מתמרים עליה. והצחות ברבור והמהירות בחכמת הלשון לא תהינה כי אם בעמוד על שרשיו וחקן שמושיו אשר אין חבריו משגיחים עליהם. ואמר ז"ל

לפני חכרו פת קיכר והאחר פת יפה, או זה הניח לפני חכרו יין טוב והאחר יין רע או שגהו בן דנכרים אחיים הרי הם ראויים לקיותם עוקרין על כל חלה". על זה העיר החכם מונק בספרו Notice sur Abulwalid ומטעו העתקנו הכערות אזכ מקדלו כצמו.
 1) בערני זלי, והוראתו לפעמים איש קדוש, ידד כ', וכס זה חכמינו ז"ל הכותבים מתריסם כלשון ערני מכנים גדולי האלזויסם וככלל ספרי כתובים להנדיילס מן הכניזים. (מונק).

בחכמת השמוש, מאשר לא יוכל האדם לעמד שלא יצטרך לר"ה הנפעל וההתפעל והמקור וזאת היא חכמת השמוש עצמה אשר נשכחנה אנהנו ונשכח אנשיה. וראיתי אותו עם גדלתו ויקר מעלתו סימך על אנשי הדקדוק ברב המקומות ומורה להם ומביא ראיה מרבניהם כל שכן שלא היה מחטיאם וכוותה את חכמתם. ודינו אנהנו מה שהביאונו מדברי רבותי ז"ל באמרם בני יהודה שהקפידו על לשונם נחקימה חורחם בידם בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נחקימה חורחם בידם. ודי לענין הזה יקר וגדלה ורוממות מה שיער האלהים בו לנשא את עמו לעתיד בצחות והוא אמרו: ולשון עלגים חמהר לדבר צחות, ולא רצה באמרו ולשון עלגים הלועזים אשר אינם מדברים בעברית כלל, כי אלו היה זה היה אומר חמהר לדבר יהודית, אבל רצה הגלעגי לשון רצוני לומר הטועים ברבניהם, אשר אינם יודעים חכמת שרשי הלשון ואינם בקיאים בשמושיה כאשר הם רב אנשי דורנו זה, עם שאינם מכירים זה מעצמם, ועל כן אמר חמהר לדבר צחות, כלומר יהיה רבונה צח. והצחות לא תהיה כי אם בעמוד על מה שזכרנו מחקון חכמת שרשי הלשון והכרת שמושיה. והחמה הגדול מהם בהקלם בחכמה הואת וכוותם אנשים וכמעוט הכרחם, כי קיום המצות כמשפטם מהבנתם ועשייתם לא יהיה כי אם אחרי העמידה על הדקדוק, והם רואים כי רבותי ז"ל משתמשים בו וטוענים בו ברבניהם ומעונותם, כאמרם (כ"ק ג') מאי מכעה רב אמר זה אדם ושמואל אמר זה השן, רב אמר זה אדם רכתיב אם תבעיון בעיו שוכו אחיו ושמואל אמר זה השן רכתיב איך נחפשו עשו נבעו מצפוניו מאי משמע רלשנא רגלוי הוא כדמתרגם רב יוסף ארכיו אחבליש עשו אחגליו מטמורוהי, ורב מאי טעמו לא אמר כשמואל אמר לך מי קחני בועה. ובטענות האלה סוד גדול מסודות הלשון, והוא שמכעה פועל ונבעו מצפוניו אשר הביאו שמואל נפעל, וכאשר נשתנו ממנו כבנין השנוי הוה, רצוני לומר שלא היה המכעה מבנין נבעו, כלומר שלא היה נבעה, מאן רב לגזור אותו ממנו, והוא אמרו מי קחני נבעה; וכן מפני שהיה אם תבעיון בעו פעל קל והיה המכעה כבר מאן שמואל לגזור ממנו, והוא אמרו מי קחני בועה והיה השנוי אשר בין הכבר והקל אצל שמואל יותר רחוק מהשנוי אשר בינו ובין הנפעל אע"פ שהנפעל לא יהיה כי אם מהלשון הקל, וזה מפני שהפעל הקל לא יצא אל הכבדות כי אם בחוספת כאשר הנפעל לא יהיה כי אם בחוספת, ובעבור שהחרמו בחוספת היו אצלו קרובים כבנין; אבל רב מפני שהיה המכעה מהעבר והיה נבעו כלתי מתעבר היה אצלו משונה ממנו, וכל אחד מהם נטה אל דעה בפני עצמה. וזה מרקוח הדקדוק ותעלומותיו היו רבותי ז"ל יודעים אותו ועומדים עליו ונוהרים בו, ואיני יודע מחכמי החלמוד ברורנו זה מי שעמד על מה שגלינוהו מסוד הטענות האלה. ואמרו רבותינו ז"ל כמה שאמרה המשנה וכשהזיק חב המזיק, חב הזיק מבעי ליה? אמר רבא האי תנא תנא ירושלמא הוא רחמני לישנא קלילא (כ"ק ו'); וגם זה מחכמת הדקדוק רצוני לומר בהפרש בין הקל והכבר. וברבניהם הרבה כזה יש בו ראיה על גרל מעלת החכמה הואת ויקר ערכה. ומה שיש בו ראיה עוד על זריוות רבותינו בלשון ודקדוקם ברבור אמרם אמר ד' אי איכא דמשייל להו לבני יהודה דדיקי לישנא מאברין חנן או מעברין חנן אכחו חנן או עכחו חנן (שילונין כ"ה) ואמרו על בני יהודה דדיקי לישנא ראיה על השנחתם עליה, וחייבין בה המחעצלים בענין הזה ללמוד מבעלי המסורת וללכת אחריהם ברב זריוותם וגרל חקרים ועצם טרחם ויגעם נפשם כמנוחם

המלא והחסר והכרחם הלעיל והלרע עד שהטריהו עצמם למנוח הפסוקים אשר יתקבצו בהם אותיות אלפא כיהא, וזולת זה ממה שהשניחו עליו מהקפדתם להוזהר כספרים האלה הקדושים כאשר נמצאו בצורתם, כל שכן ההכמה הואת הקרה הנכבדת הגורמת להבין דברי אלהים העותרת לעשות מצותיו המקרבת אל גמולו והמרחקת מעשנו. ובעבור שהיה מעלת חכמת הלשון המעלה אשר ספרנו ומדרגתה המדרגה אשר זכרנו, הסכמנו לחבר בה ספר נקבץ בו שערים כוללים רב חכמת הלשון וסוכבים רב שמושיה והעברותיה וזה הלכותיה ונזכר בו עוד רב שרשיה הנמצאים אצלנו במקרא ונבאר עמקיה ולא נניח במקרא מן המקורים ושמושי הפעלים דבר שחצא ממנו תועלת שלא נזכר אהו בספרנו זה ונבארהו באר היטב כפי יכלתנו והשנה כחנו. ואני מסכים להביא ראיה על פרוש קצת השרשים ממה שידרמן לי מן הנמצא במקרא, ומה שלא אמצא עליו עד מן המקרא אביא עליו עד ממה שידרמן לי מן המשנה והתלמוד והלשון הארמי, כי כל זה ממנהגי העבריים ללכת בזה על דרך ראש הישיבה הפיתומי ז"ל בהביאו ערוי על השבעים מלה¹) המיוחדות במקרא מהמשנה והתלמוד ועל דרך זולתו מן הגאונים כרב שרירא ורבנו האי ז"ל וזולתם; ומה שלא אמצא עליו עד ממה שזכרתי ואמצא עליו העד מן הלשון הערבי לא אמנע להביא עד מן הגלוי ולא אוהר מקחת ראיה מהנראה ממנו, כאשר יזהר מזה מי שדעתו חלושה והכרתו מעטה מאנשי דורנו וה, כל שכן מי שהראה מהם הכשרות והחטף ברדיר החסידות עם מעוט הבנת אמתה הדברים. וכבר ראיתי ראש הישיבה רבנו סעדיה ז"ל נוהג המנהג הזה כרב פרושיו, רצוני לומר שהוא מתייגע המלה הנכריה במה שדומה לה מן הלשון הערבי; וראיתי רבותינו ז"ל, והם העקר בכל דבר, מביאים עדים על פי המלה הזרה בלשוננו מן הדומה לה מולדתה מן הלשונות. ראיתי אומרים אמר ר' שמעון בן לקיש כל המגדל כלב רע בחוך כיהו מונע חסד מהוך ביהו שנאמר למס מערתו חסד שכן בלשון יוני קורין לכלב למס (ענת ס"ג²) ואמרו עוד: (יבמות נ"ד) במה שאמר הבורא באש ישרפו אוהו ואתהו ואת אחת מהן שכן בלשון יוני קורין לאחת הן (ע"י) ואמרו עוד אמר ר' יוחנן משום ר' אלעזר ב"ר שמעון אין להקב"ה בעולמו אלא יראה שמים בלבד שנאמר ויאמר לאדם הן יראה ה' היא חכמה וסוד מרע בינה שכן בלשון יוני קורין לאחת הן (ענת נ"ח) ואמרו עוד במה שאמר הכתוב במשך בקרן היוכל מאי משמע רהאי יוכל לישנא ודכרא הוא רחניא אמר ר' עקיבה כשהלכתי לעריבא היו קורין לדכרא יוכלא (ר"כ כ"ו), לגלגא היו קורין לנדה גלמודה כלומר גמולה דא מבעלה, לאפרקיא קורין למעה קשיטה לפרושי במאה קשיטה דאוריחא, לכרכי הים קורין למכירה כירה לפרושי בקברי אשר כריחי לי, ואמר ר' שמעון בן לקיש כשהלכתי לחחום קו נשריא היו קורין לכלה נינפי ולחרנגול שכוי לכלה נינפי רב יהודה ואיחימא ר' יהושע בן לוי מאי קראה יפה נף משוש כל הארץ ולחרנגול שכוי אמר רב ואיחימא ר' אלעזר מאי קראה מי שח בטוחות חכמה או מי נתן לשכוי בינה מי

¹ הדיבור הזה ילך לאור ע"י פהובי החכם דוקטס.

² ועד כיום נלשו חכמי הלשונות למנוח עלה זו נל"י והיותו קרוב טבל ע"י שנאמר על זה ע"י ענת הכ"כ ליפסער בעלי המורה ענת 1848 ק"ל 750 כי *λαίμωδος* הוא לזון חולש לטרוף טרף ור"ל מתאר נאם הזה כלל רע (מונק).

שח כמוחות חכמה אלו הכליות או מי נתן לשכוי בינה זה חרנגול. הלא התרא אותם שהם מפרשים ספרי האלהים מן הלשון היוני והפרסי והערבי והאפריקי וזולתם מן הלשונות. וכאשר ראינו זה מהם לא נמנענו מהביא י"ד על מה שאין עליו עד מן העברי ממה שמצאנוהו רומה לו ונאות מן הלשון הערבי, מפני שהוא אחר הלשון הארמי רומה ללשונו יותר מכל הלשונות, אבל עלילותיו ושמושו והעברותיו והתלכותיו הוא בכל זה קרוכ ללשונו מולוחו מן הלשונות, ידע זה מן העבריים המעמיקים בחכמת לשון הערב והמהירים בה זכמה הם מעטים. ולא נשתפק אנחנו כמה שנביא ממנו עד מזה בכמו שהשתפקו בו רבותינו ז"ל מאשר זכרנוהו מעדיהם, אבל כמה שראיחו יותר מבוארה ומופתו יותר חזק, לרעתי ההתעקשות אנשי דורנו ורוב החעוללם ומה שמביאחם אליו הקנאה, ממנוע מה שאין בו מדרה. כי רבים מן המקנאים באנשי החכמה בזמננו זה ובלבד בארצנו זה מביאה אותם הקנאה בהם עם הסכלות להתעולל עליהם בענין נפלא יחדשוהו ובפרוש נחמר, ופרשוהו בזולת הדברים החלויים במציית, ממה שאיננו כדברי המדרש וההגדה, והם אומרים זה חולק על מה שאמרו רבותינו ומגדילים זה עליהם ומנשאים אותו ומבהילים בו נגד עמי הארץ, עד שמונעים אותם מאמרו הדברים וגורמים להם למאסם מקנאתם באנשי החכמה, וסכלותם כמה שאמרו רבותנו ז"ל אין מקרא יוצא מידי פשוטו ואמרם עוד פשטיה דקרא לחור והלכה להוד; כי אין נמנע שיסבל הלשון האחד שני ענינים נכונים ויותר מזה כאשר אמרו ז"ל (מסדרין ד"ד) מקרא אחר יוצא לכמה מעמים ואין טעם אחר יוצא לשני מקראות¹) דבי ר' ישמעאל חנא הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה מתחלק לכמה ניציצות אף מקרא אחר יוצא לכמה מעמים. ועוד בעבור מעוט השקפתם על פרושי רבנו סעריה ופירושי רבנו שמואל בן תפני ז"ל הפשטיים ואם הם מגדילים כמו זה עליהם כל שכן שיגדילו מה שמביאים אותו לעד מן לשון הערבי. ויותר נפלא ומגנה מזה ממעשיהם ונגלה מסכלותם מה שהם חופשים עלינו עדה המפרשים ספרי האלהים בהביאנו ער מן המשנה, כעכור שהם מננים אותה כמה שנמצא בה ממלות זרה יוצאות הוין להקשת הלשון כמו מה שנאמר לא יתרום ואם חרם תרומתו תרומה, אמרו כי זה טעות כי החו מן תרומה איננה שרשיה וכבר הגהיגה בחרם ויתרום מנהג השרשיה, בי משקלם פָּעַל וַיִּפְעוּל וטענו עוד באמרם החחיל ויחחיל, בי ההיו בתהלה נוספת, בי הוא מן החל הגנף (נמדכרי"ח); וכן אמרו באמרם (תענית פ"ג ע"ה) מתריעין ויחריעין מן חרועה בי הם מן וירע העם (יהושע ד' כ') וטענו עוד באמרם לא יופך בענין יהפך כאשר אמרו (כלאים פ"ד מ"ג) היתה שדרה ורועה חטים ונמלך לזרעה שעורים ימתין לה עד שתחליע ויפך ואחר כן יזרע ואם צמחה לא יאמר אורע ואחר כך אופך אלא הופך ואחר כך זורע. ואמרו עוד כמה שאמרה המשנה (חולין ק"ג) מדיח ומליח²) שהוא טעות בשמוש וטעות בגורה והוא שמליח ראוי להיות מענין במלח חמלח (ויקרא י"ח י"ג) והמם במלח חמלח שרשיה והיא במליח נוספה מורה על הפועל הנלקח מן הפועל הכבר אשר על

¹ כן בני' בנתי כ"י וגם בכ"י ערבי וגרסת כנענית דלן, "מכמה מקראות" (מונק).
² "בני' הואת כניחא גס הרש"ע בלחות מ"ד וכפרושו ללסתר ח', י"ז, וכפרתון ערך בוש וערך דוח, ורד"ק במלול קט"ד, כ'. ומלכח הכחם מונק בלפסי כ"י.

בנין הפעיל, והיה ראוי להיות ממליח על משקל הנני ממטיר לכם לחם; ואמרם מליח על רמיון מריח אם כן טעוה כי מריח עלול העין מן יריחו את העלה (יתוקלל יל"ט ל"ח) והמם בו נוספת, ומליח אצלם מענין במלח תמלח וזה שנוי. כן טענו במלות האלה ובמה שדומה להם ביציאתם מן הנהגו בלשון. וגרמה להם זה עצלתם ופתיחתם והתעלמם ממה שנפל במקרא מכמו הנרות הזה עם רובו ומעוט הקצתם והתעוררם לו. וכבר זכרנו אנתנו ממנו כלל מורה על וולחו בשער יחירתו לו בחלק הזה הראשון מהברנו זה (פרק ל') ואנתנו מרוממים מעלת המשנה ממה שחרפיהו בו מהטעות במלות האלה ונבאר דעת הקדמונים; ו"ל ואפני מנהגם בהם ונאמר כי מהעברות בעלי הלשונות ומאשר מקלים על עצמם בהן כאשר ירבה שמושם בדרך אפשר שיגרעו משרשו להקל כאשר העבריים בתן והך זה וצו וולח זה הרבה, מאשר כבר נחברו בספר אותיות הרפיון¹) וספר בעלי הכפל ובארנוהו אנתנו בספר ההשגה וולחו ונבארהו עוד בספרנו זה. ואפשר שסיספו במלה על שרשה כהוספתם האלף המונעה באשמאילה (נלחזית י"ג ע') ובכי חשמאילו (זעיה כ' כ"ח) יורה על זה אמרו השומי השמילי (יתוקלל כ"ח כ"ח) ואמרם ש מאל בואו המשך ואם היא נכתבת אלף בלחי מונעה; וכהוספתם הלמך בשלאנן ושלו (חיונ כ"ח כ"ג) והמם בנמבנה ונמס (ז"ח י"ח ע') אשר היה משפטו להיות נבזה אף על פי שאפשר בו פנים אחרים אני עתיד לזכרם בוולח המקום הזה (לקנין דף 25) וכהוספתם וולה אלה מאותיות החוספת ממה שאני עתיד לבאר והמנהג הזה נהגו הערב גם כן בלשונם מן ההסרון והחוספת ההסרון באמרם גר ורד והדומה להם ופרושם גר ורד והחוספת כהוספתם האלף המונעה באמרם שמאל ומשאל (דוח לפון) כי הוא מן שמלת אלדיח (הכות כף מן זמן), השמל (יעזף) וכהוספתם היוד באמרם בהקמין לילה לילה וכהוספתם המם באמרם לאזרק (נחז) זרקם וללרקעלו דקעם (עפר זליו מגל זמזים) וכהוספתם הלמך בזה באמרם ללעבר עברל. ואפשר שינהגו העבריים האות אשר איננה שרשיה מנהג האות השרשיה כהנהגתם יוד יהודים והיא נוספת בו כי הוא נגזר מן אודה את ה' (נלחזית כ"ט ל"ח) מנהג יוד יעץ באמרם מתיהדים כאשר נאמר ויתיעצו על צפונך (תהלים כ"ג ד'); ושמו יוד מתיהדים והיא נוספת ולא שרשיה פא הפעל כמו יוד ויתיעצו כי כאשר רב שמושם ביהודים ורצו לגזור ממנו פעל שמו היוד שלו כשרשיה ואמרו מתיהדים על משקל מתפעלים ושמו היוד ממתיהדים לנכח הפא מתפעלים והיוד מן מתיהדים הוא יוד יהודה, ויוד יהודה ויחז המה יוד והא על כן יהודוך (תהלים ע"ה י"ח) ושחיהן נוספות, כי היוד לעהירות והוא היא הא הורה הפעל החולף הכבר (הפעיל) והעתיד מן הורה יהודה לחפלה (נחמיה י"ח י"ז) ויהודה השם הנקרא נלקח מזה העתיד, אך הגהינו היוד במתיהדים מנהג פא הפעל, והנהינו הוא הנוספת המורה על הכבר מנהג עין הפעל, והנהינו הרלח מנהג הלמך, והיא על האמת עין הפעל והפילו פא הפעל האמתית אשר היא הו' ביהודה לחפלה, והפילו עוד למרו האמתית. וכן עשו בעלי המשנה בלא יתרום ואם חרם, כי כאשר רב שמושם בחרומה אמרוהו אומר הגמולה הואת (ז"ח י"ט ל"ז) ואמרו חרם ויתרום כאשר נאמר גמל ויגמול. וזאת היתה דעתם במתריעין

¹ הוא ספר אותיות הסתל או הכח לר"י חיונ חזר הניח לאור הכתס דוקעס. עם ס' בנקוד מן הכ"י חזר באלרות ספרי מינכען.

ומתחילין ויתריעו ויחילו, כי כאשר הנהיגו חרומה מנהג הנמולה הזאת ומנהג גבורה והנהיגו חחלה מנהג קהלה גדולה (סס סס ז') והומים להם, שמו השחי חוין מהם כשרש ואמרו יתריעו ויחילו על משקל ויקהילו משה ואהרן (נמדנר כ' י') ועל משקל יניבירו מן לשוננו נגביר (תהלים י"ב ה') אבל יופך היחה דעחם בו שראו להמיר הא הפך באלף ובא אפך על דמיון אמר, ובא עחירו יופך כאשר בא עחיד אמר יאמר ועחיד אכל יאכל וכחבם אחו בו כאשר נכתב כי יוכלו אחיקים (יחזקאל מ"ב ה') בו על המבטא והוא מן אבל. וזה דומה למה שעשו העבריים באחחבר יהושפט (דנ"ב כ' ל"ג) ובל מלכוש אנאלחי (ישעי' ס"ג ג') וזולתם בהמירם הוא מהם באלף. וכבר נראה כי דעח אנשי המשנה כחרם ויחרום וזולתם הדומים להם הוא דעח העבריים במתיהדים בשוה וכי דעחם ביופך רצו לומר בהפכם הא הפך לאלף הוא ברעה העבריים כאנאלחי וזולתו, ומי שידין אלה לזכות ידן אלה לזכות, ואם לא, יהיה חוטם ואינו אוחו דרך הצדק ולא מודה באמה כי הם לומדים מהם ועושים במעשיהם והולכים אחריהם בדבור ובמעשה. ואינו רחוק שיהיה אפך דומה ללשון הערכי רצוני לומר אמרם אפכתאל רגלען אלאמר בענין הפכתיו מעליו, וקורים לרוחח אל מתפכאת מפני שהן הופכות. וכבר מצאחי כהעברות האלה בלשון הערב, והוא שהם מסכימים שגורח מכאן מן כאן יכון ושמשקלו מפעל, כי עקרו להיות ספנו והניחו הו' בעבור שכברה הנעחה עליהם והניעו הכף בפחוח ונהפכה הו' לאלף בעבור הפחה אשר לפנייה עם נוחה. אבל הנהיגו מנהג פפאל פתוח הפא ושמו ממו בשרשיה בעבור רב שמושם בו, ואמרו ספו ואפכניה על דמיון פפאל ואפפילה ועוד אמרו חפפנת פי אל פפאו והנהיגו מנהג חפפלת והוא בעקר חפפלת, כי עקרו חפפנת במקום חפנית כמו אמרם חפפנת במקום חפפנת (והיא הלכה נמין מלכח הנקלה מדרע. מונק) ואמרם חפפנת במקום חפפנת כי הוא נגזר מן סכן (ל' עוני) וכמו אמרם עוד חפפנת במקום חפפנת כלומר על מלאכת חפפנת כי חפפנת אצלם בגדים ממין בגדי השרד והיחה ההקשה לומר חפפנת, כי משקלו פפפל ואמרם חפפנת הוא פפפאל על משקל חפפנת אלא שמדחג פפפלת וממרגל פפפלת, ושמו המם השניה מן ממרגל והיא נוספת כמו הרלח מן מדחרג והיא שרשיה והוציאו ממפעל ועקרו פפפל מוצא פפפלת, והאח היא ההקשה בחפפנת וחפפנת. ואלו היו מקבצים פפאו כמשפטו ודינו, היו אומרים פפאו כי משקל פפאו כאשר אמרהי על העקר פפפיל וקבוץ פפפל הוא פפפאל, אך הנהיגו מנהג קדאל וחקפלה. וזה הוא עוד העברת מאמר העברים (נדרים כ"ח) נודרין לחרימין ולהרגין ולמוכסין בשם הפועלים מן מבס בעבור שדמו מכס למה שאמר החשוב מביאים דאוכל מבר (נמטיה י"ג י') אע"פ שאיננו נמנע שחיהיה המם במבס שרשיה ושיהיה מענין חבסו על השה ולא יהיה משרשו¹). ואינם מדברים ברבה שלא כהקשה הנמצא במקרא עד שהם מכונים בו פנים אחרים. אבל אמרם מדיח ומליח רצו בזה השווה המלות חווגם כי ממנהג העבריים לעשות כן, כאמרם אח מוצאך ואח מובאך (ט"ז ג' כ"ה) ומוצאיו ומובאיו (יחזקאל מ"ג כ') נהגו מובא

¹ ולוין זה רחוק, כי כמו כן נערכי הזמות עכס ומלכת חוין משרש כסם, וכן כל' סורי. אכן ככל סמרי הכרטיס הזס עכס הול נגזר עכסם על משקל ממר נגזר מן סרר (מונק).

והוא עלול העין מנהג מוצא והוא עלול הפא לזוג המלות, ועקר מוכא מבוא; ובאמרם גם בן הרו והגו מלב (ישעיה כ"ג י"ג) ונהגו הגו והוא מקור פעל קל עלול הלמר, כי הוא מן והגיתו בכל פעלך (תהלים ע"ז י"ג) מנהג הרו והוא מקור פעל כבד (כפעיל) עלול הפא והלמר, כי הוא כמו ולהרוח את בני ישראל (ויד"ק כינח ספרה זמת נסס סניו), והערב עושים גם הם בן באמרם אני לאחיה כאלעשאיא ובאלגראיא (חלך חליו נכל ערב ונקר) ובקבץ קצחם¹ בין מזאוראח והוא מן אל וזר ובין מאגוראח לזוג המלות והיה משפט הרביר להיות מן יציאת ורצונו זוג המלות כאשר רצו בן באמרם אל יציאת בעבור שנהגוהו מנהג מלה אל ששאיא ומאמר בעלי המשנה אם בן מליח הוא נהוג על מלה מריח בעבור מה שזכרנוהו מרעה אנשי הלשונות בהשוות הרביר ואיננו טעיה כאשר חושב מי שאיננו יודע דקרוק הרבירים. ועקרו ממליח וגרעו המם השרשיה לזוג הרביר. ואלו היו יודעים האנשים האלה מהעברות הלשונות ושמושיהם מה שגרעוהו, לא היו מונעים מה שהכשרנוהו. ובעבור סכלות הרבה אנשים אשר לא למדו חבמת לשון הערב כמה שעובר אצלם בלשונם מההעברות וההשאלות וחשומת הרביר כולת מקומו וזולת זה מסנהגיהם ממה שנהגים גם בן העבריים בלשונם. כמוהו אתה דואה אחי בעת אבאר שמוש נכרי ששמשו בו העבריים שאומר כרב הפעלים, וכבר עשו הערב גם בן באמרם כך וכך" כדי להראות למי שאיננו רגיל ולא ישחומם ממה שהבשיריהו העבריים. ואיננו אומר שכל מה שוב השמוש בו יכון בו ההסרון ולא שהחוספת נכונה ככל מקום, ולא אחשב כי ככל דבר יכון לנהוג בכמו הזוג הזה וההשוואה, אך זה מושב אל העברים ומעמד על מנהגם. על בן לך כאשר הלכו ועמד כאשר עמדו. ואני, יצליחך האלהים, עוזב האנשים האלה להנאות באולחם והסרון מוסרם ושב אל מה שיש בו הועלת בעזרת האלהים. — ואיננו נעלם מאחד מאנשי החכמה עצם הטרח אשר ימצאני בחבור הזה ורב דיגיעה אשר חשיגם בו, וירע מי שחכנתו זאת כי לא עשיתי זה להחפאר ולא בונתי בו לקנות שם, אבל היה בונתי בו להחקר אל האלהים ולהגיע אל גמולו הטוב כמה שאועיל מעניניו למי שאיננו יורעם, ואבאר מטעמי למי שאיננו מכירם, ולהיות לי עור לעזר לעת הוקנה אשר השקפנו עליה והיה קורא אותה אפלטון אם השבהה²) ואשר יועיל בחכמתו זאת חועלת גמורה הוא המרחיק מעליו העצלה ולא יקוץ ויהיה איש מוסר ושכל טוב רגיל בחכמה משכיל ומכין ויהיה בטבעו ומוסרו הראשון נבחר מהרבה בני אדם; כי אני לא הגעתי אל ההכמה הזאת כי אם בהחמרת החקירה והעיון ובטרח חמיר לילי ויומי וכחשק שהיה נבנס לה בלבי וכלאו הייתה מהנבא בה בנבואה. וכבר קבצו רב שרשי הלשון אנשים רבים לפני, אשר נרבה רוחם לבקש החכמה ולהקר עליה וכל אחד מהם ששכח על טרחתו וימחיל על יגיעתו אע"פ שבלם סרו מני דרך הנבונה ונטו מט ארץ הישרה בהניהם רב השרשים על בלתי מכניהם ושומם אותם כולת מקומותם, והוא

¹ זהו מחמד נאמר ארגען טאזורתא עיר טאגורתא, זכנו עלמי עון ולא קבלו זכרם (טונק).

² אפלטון כתב זה נפסעדרם נסופו וכאזר חזירו זה לא נעתק אל לשון ערבי לא קרה העתה המאמר הזה חלף בדברי זולתו, ופיננו רחוק כי נעתק זה מט' גאלניוס אז כתב נספיו De Pulsuum differentiis, ואמי כזאת זה הכוונ להחשק בדברי שחוק זיט בו מועלת גם לכיין לעלמי זכרונות לימי האכמה, לימי זקנותי (טונק).

ששמו רוב האותיות השרשיות בלתי שרשיות, עד שסמפו בהרכבה מן השרשים על אזה אחת ושמו וולתי האות ההיא מאותותיו תוספת משרתות לה. והרמיון כזה ששמו השרש בנטה הטיח לבריה ושמו הגון וההיא נוספות בו בעבור שראום נופלה בוית ירו (יעטיה ה' כ"ה) אל חט באף (תבלים כ"ז ט') וזולתם ולא ידעו כי עילת נפילתם להקל וזה לרב שמושם בשרש הוה. וכן עשו בהזה סמכו בו על הוין לבריה ולא השגחו אל האות הנבלעת בו ולא אל ההא וגם כן עשו בהכה כי סמכו על הכף לבריה ממנו ולא השגחו אל הגון אשר ברישיתה והשעורה נכתה ובהחטה והבסמח לא נכו (עמות ט' ל"ח). וכן שמו הש"ש בסכב הסמך זאחת מאותיות הכפל ולא הרגישו בכפל הראשון בעבור נפלו כיסוב אותו (ט"ח ז' כ"ג) וזולתו, ונהגו המנהג הזה בכל הפעלים פעלי הכפל. וכבר [הראה] ר' יהודה דמפוחים על טעוהם כוה וכדומה לו מהפעלים העלולים והפעלים בעלי הכפל; אבל מה שהיה מן הפעלים השלמים כמו נתן ונדר והדומה לו ממה שהפא שלו גון שמו הפאים מהם שאינם מהשריש בעבור נפלם בקצת שמושיהם או הבלעם כאשר עשו בנטה וגם כן עשו בלקח בעבור נפול הלמד מן קה נא מפיו תורה (לוי כ"כ כ"ב) לקחנו וכואה (ז"ח כ' כ"ט) קחו לכם (נחלזית ט"ה י"ט) והדומה לזה ולהבלעה ביקח. אבל נתן בעבור נפלה מן תן לי הנפש (נחלזית י"ד כ"ח) חנה את נשי ואת ילדי (ס ל' כ"ו) והדומה להם ולהבלעה ביהן, וגון נדר (בעבור) [להבלעה] בוידר יעקב (ס כ"ח כ') וגון נפל להבלעה ביפל. כן עשו כרב הפעלים המחסר הפאים או הלמדים כלם נהגו בהם המנהג הוה והלכו בהם על הדרך הזאת, כי אם ר' יהודה בן רוד לכו נ"ע הוא החלת מי שחלך כוה הדרך הנבונה ונהג בו על נחבי האמת והכיר השרשי מן הנוסף בפעלים אשר אספם בספריו רצו לומר ספר אותיות הרפיון וספר בעלי הכפל אך מצאנו משגה במעט מהם כבר הקשינוהו עליו בספר ההשגה בפעלים בעלי אותיות הרפיון וכפעלים בעלי הכפל כאשר נכתב בספריו. אבל הפעלים הנמלטים מן הרפיון ומן הכפל ומלות הטעמים לא זכר ר' יהודה מהם מאומה ולא שלח ידו בהם, ואנהגו ראינו לקבצם כלם בספרנו זה, רצוני לומר הפעלים השלמים והפעלים העלולים והפעלים בעלי הכפל ומלות הטעמים, וראינו לזכור בו מן השמות אשר אינם נגורים, ממה שאין להם פעלים, מה שנתלה בו פרוש מועיל כמו שמות המדות והשקלים והעופות והאבנים והדומה לזה ממה שהוצאה פרושו מספרי החכמים הגאונים שהם כרי לסמך עליהם כרב סעדיה ורב שרירא ורב האי ורב שמואל בן חפני ראש הישיבה וחפץ ראש-בילה¹) וזולתם סבעלי הפירושים²) והגאונים ז"ל עד שדידה ספרנו מספיק בכל וחמעט יגיעת המבקש בו מקבץ רב שרשי הלשון הנמצאים במקרא כי אם מה שמנעה ממנו השכתה הממונה על

¹ כזכר מן המאמר שורש לחס (כרס חמד ה' ל"ט) „ועל זה סמך חפץ חפץ חלש כלה בספרו נמלות“. ומזכר נסח חפץ נן ילתי בא"ת כתיב ק"ט, בהקדמת חוכות הלכות, מברענכס בהקדמתו ליד חוקה, ובא"ת פאל כדור ק"ט, וזלה עלי הטורח משנת 1849 דף 247, 110 (מויק).

² המאמר לא קרא יבס את ר' יעקב בן אלעזר אשר חמד מ' הסלס וכוהו היכ קודם ד' יונה, כנלחה מדברי רד"ק במכלל דף ה' טעה שהציג ס. על ר"י אשר יחס אליו (לקמן דף 41) סטעט על כי כל וילך וירד ויאכל וכאלה פחות בלתינח ופ"כ: „וכבר קדמונו כוה ר' יעקב בן אלעזר.“ ובלא-מת כתב ר' יונה שהוה המליל

האדם או טרדה הלכ. אך מה שזכרו ר' יהודה בספריו ואשר זכרנוהו אנחנו בהשגה מן השרשים אינם טורח לבא ער תכלית חלקיה ולא לספר כל שמושו בספרנו זה, רק נרמו אליו ונעור עליו בלבד למען יררש הרורש בענינו ויקחהו המבקש במקומו; עשינו זה בעבור כמה פנים, מהם האהבה לקצר כפי היכלה וההפץ לעוב האריכות אשר היא גורמת לקורא לקוץ, ומהם שאם הייתי עושה לא הייתי מוסיף ברכו על מה שזכרו בו ר' יהודה ועל מה שכבר זכרתיו אני מאומה וכאלו הייתי כותב דבריו ודברי ושונה ספריו וספרי ואחסם נפשי ואגרום שיקוצו המעינים ויגעו המבקשים בשנות דברים אשר כבר החכארו ודרוך ברכים דרוכות, ומהם שלא אעלים נעם מה שחדש האיש הוה ושלא אסתיר מעלה מה שהוציא והפלא שהחל בו מן החכמה הוואת ר"ל חכמת השמוש כי לא קדמו אדם לזה ולא נהג בו נוהג ולא עבר על לב מחבר ולא נפל בנפש מאסף לפניו כאשר ספרתי עליו בהשגה ושלא אכסה אורו ואהיה חומס אותו ומפחית מעלתו. ולכל אשר זכרתיו, כל שכן אלה הפנים האחרונים כי הם הרעים והמגנים שבהם, נמנעתי מהשלים כל סעיפי השרשים הוה בספרי זה, ואני מפני זה יועץ למעין בספרי זה שלא יעוב לקרא שני ספרי ר' יהודה ו"ל ר"ל ספר אוהות הרפיון וספר בעלי הכפל ושלא ירף מקרא מה שקדם לנו הענין הוה מן הספרים ר"ל ספר ההשגה וספר ההערה וספר הקרוב והישר וספר ההשוואה וספר ההכלל מה, כי בספר הוה רצוני לומר ספר ההכלמה הביאנו פרושים רבים לעניני ספרי ר' יהודה ועניני ספר ההשגה, ונחגלגלו לנו בו סרורים רבים מסררי הלשון והועלות רבות מחכמה הרקוק העברי אשר לא יוכל המעין בחכמה הלשון לעמוד בלעריו, ויש בו עור טענות רבות ומופחים עצומים ואוהיות גרולים על שרשי הלשון ושמושיו ועלילותיו נראה מהם גרלח החכמה הוואת ויקר ערכה והתבאר גדל מעלת מי שידענה היטב ושפלות מי שנרחק בה מבלי הכרה ומאין יריעה. ולכל אשר זכרתיו תשלם העמידה על חכמת לשון ספרי האלהים יתעלה ומי שרואה הקרמתי לר' יהודה בענין הוה אע"פ שהוא מעת קרובה, על מי שקדם ורחקה, עתו מהמחברים אל יחשב עלינו כי הפליאנו והגדלנו בו, פן יהמסנו ויפחית לנו מה שאנו מכירים מן האמת וצופנים מן הצדק, כי הוה מררך מה שמחייב אותו הצדק משבח ברכו וטוב בסכרהו בחכמה הוואת מכל אשר היה לפניו, כי אין משבחים האימר לקרמח הימים ולא חומסין המוצא לקרבת העת, אבל ינתן לכל מה שהוא ראוי לו; עם אשר מופת ר' יהודה על סכרתיו נגלה ואותו נראה, ובעבור רעתנו שסכרהו היא האמת יצאנו בעקבותיו והלכנו אחריו ולא אצלנו לבא ער תכלית במה שזכרו והיטיב בו, אך מה שלא זכרו מן הפעלים השלמים ומלות הטעמים והשמות אשר אינם נגורים

מדעתו העלה הוואת דברים המוחלטים, ולא קדמנו אליהם בלעדנו" עד אזי אשכח לומר עליו גדלה ס' העלם. ובחצת גם הרח"ע לא ענה את ר' זן אלעזר נתוך זקני לה"ק, ור"ק היה הראשון אשר קרע שמו על ספריו. — והנה לפנינו ר' יעקב ור' יונס אשר כתבו בספריהם כדבר חדש העלה הוואת כי ממנהגי העברים גלח יעתיקו הפתחות הנעתיקות מהלכרי לא נחתנו ולא נס"פ ור"י תעה על בעלי המסורות שהניחו אלה המלות ולא הכניחו אל העלם אשר זכר, ור"ל נסכרו שלח היה לפני העוקדקים סלח המסורה קטנה על הפסוק ותתן גם ללשח ויחלל דמטה, ויחמר ויחלל וכ' פתוחין חפילו נחתחתח דתקנתח לתקנתח לש ענדינן". על המסורה הוואת העירי חוכי החסם נעטר.

מן הפעלים אכא עד חכליחם ואניע עד קץ מגמתי במ, כפי הכח והיכלת. ואני מיעד עוד בספרי זה על מה ששנה בו ר' יהודה והקשתי עליו בהשגה ומבאר עוד מה ששכחתי להקשותו עליו שמה. ולא אקבל על עצמי להביא כל השרשים ולא לזכור כל התולדות, כי מה שאנו בו מכבד על הזמן. אפשר שיבדילנו מהבא מעט ממנו ויטרדנו מזכור מקצתו. אבל אנתנו מקוים שיהיה ספרנו זה כולל רב מה שכווננו אותו והיתה מגמתנו אליו, ומאלהים נשאל לישרנו ועליו נבטח וממנו נבקש להודות אאתנו וכו נעוד כזה ובכל דבר.

וקראנו ספרנו זה (כתאב אלחנעיה) ספר הרקרוק אשר ענינו החקירה והחפוש. ואני שואל מכל הקורא בו והמעין בעניניו לעזב מה שחלו בו אנשי דורנו זה מן הקנאה והעקשות והחזק בשקר ודבר בכני אדם והתעולל על החכמים, ויחש במה שמחדשים אותו מענין נפלא אל זולתם למען חמסם ועשקם. כי מי שהיו בו המדות האלה המגנות הוא נמאס מאלהים ומגנה מבני אדם. ואיני חושב להנצל מן הטעות ולהמלט מן השגגה, כי טבע האדם חסר וכחו קצר, אך דיי שאשתדל ואניע היכלת בו. ומה גדלה גנות הקורא בספרנו זה מאנשי התבונה, אם לא יריני לזכות בטעות שיראה, וימחול לי משגה שימצאהו, והוא ראה עצם עמלי וטרחי כו. ואיני רבד גדול שיפל בספר הזה הנכבד טעוה מחמת המשגה וטרדת לבי בעצם מה שאטריח עצמו בו ואל יטרף החסר לב מני טרף כהיות מעלתו נשאת מן הטעות ההוא, כי הרבה פעמים כותב הסופר המהיר ספר, וכאשר ישוב לראותו ימצא בו הטעות ותהיה מחמת המשגה וטרדת הלב כל שכן במה שהוא עובר על האדם בכמו החכוד הגדול הזה אשר ענינו רבים ודרכיו עצומים, כי מי שנכנס במה שנכנסתי בו מן הדין לרונג לזכות אם ישנה ושלא להאשימו אם יטעה. והביאני להרכות בענין הזה מה שארעהו מרע מוסר אנשי דורנו ומעוט הכרחם כמצוקות בעלי החכרים ורחק אנשי הסדורים והתמכרם לרבר בחכמים, כל שכן ממה שנסיחי באולתם ולא נמלטתי מרעם. והלקתי ספרי זה לשני חלקים, החלק הראשון נזכר בו שערים מן החכמה יתכאר מהם הרבה משמוש הלשון והעברותיו ומנהגיו ובניניו וזולת זה מעניניו וקראתי אותו בעבוד רבי עניניו ספר הרקמה (כתאב אללמע) לרמות שעריו אל רקמות הארמה והמה המקומות אשר יהיה בהם מינים שונים מן הפרחים נלקח מרקמת הבגד אשר תהיה מצבעים רבים. והספר השני נזכר בו רב השרשים הנמצאים במקרא ועל כן קראתי ההלק השני ספר השרשים (כתאב אלצול). וזה החלי בוכרזן כל אשר קבלתי על עצמי בעזרת האלהים ואמצו.

